

ВІДТВОРЕННЯ БУКОВИХ ДЕРЕВОСТАНІВ У ЛІСОВОМУ ФОНДІ
КОМУНАЛЬНИХ ЛІСОГОСПОДАРСЬКИХ ПІДПРИЄМСТВ
ТЕРНОПІЛЬСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Хомюк¹ П.Г., Заячук² В.Я., Сенік³ В.Я., Савчин⁴ В.М.

Проаналізовано лісовий фонд комунальних лісогосподарських підприємств Тернопільської області, наведено таксаційну характеристику букових деревостанів для трьох підприємств Монастирське КЛГП, ПРКСЛП «Підгайціагроліс», ДП «Бережанирайагроліс», описано проблеми ведення лісового господарства у лісах комунальної форми власності, охарактеризовано продуктивність букових деревостанів у найбільш поширених типах лісу, наведено склад лісотвірних і нектароносних деревних видів, дикорослих плодових кущових рослин, наведено пропозиції з відтворення корінних грабово-дубово-букових багатоярусних деревостанів на місці похідних, які відзначаються вищою продуктивністю і біологічною стійкістю.

Ключові слова: таксаційна характеристика, ліси комунальної форми власності, продуктивність деревостану, тип лісу.

Reproduction of beech stands in the forest fund of communal forestry enterprises of Ternopil region

---

¹ Хомюк Петро Григорійович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри лісової таксації та лісовпорядкування, Національний лісотехнічний університет України, вул. Генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-067-670-50-17.
E-mail: khompetro@nltu.edu.ua ORCID: 0000-0003-4409-9180

² Заячук Василь Яремович – кандидат сільськогосподарських наук, доцент кафедри ботаніки, деревинознавства і недревних ресурсів лісу, Національний лісотехнічний університет України, вул. генерала Чупринки, 103, м. Львів, 79057, Україна. Тел.: +38-067-840-05-16.
E-mail: zayachuk_vsim@ukr.net ORCID: 0000-0002-0342-2482

³ Сенік Василь Миколайович – заступник директора, Державне спеціалізоване лісозахисне підприємство «Львівлісозахист», вул. Львівська, 4а, смт. Брюховичі, 79491, Україна. Тел.: +38-067-804-87-37

⁴ Савчин Володимир Миколайович – головний технолог, Львівська державна лісовпорядна експедиція Українського державного проектного лісовпорядного виробничого об'єднання ВО «Укрдержліспроект», вул. Чайковського, 17, м. Львів, 79000, Україна. Тел.: +38-097-011-40-47

Khomiuk P.G., Zayachuk V.Ya., Senyk V.Ya., Savchyn V.M.

У постійному користуванні комунальних підприємств, які підпорядковані органам місцевого самоврядування, перебуває 1,3 млн. га (13 %) лісів України (*Загальна характеристика лісів України*). Частка лісів, які перебувають у користуванні комунальних лісогосподарських підприємств в окремих областях є різною, а найбільша їхня кількість зосереджена у Сумській, Чернігівській, Вінницькій, Житомирській та Хмельницькій областях. В окремих областях комунальні лісогосподарські підприємства були ліквідовані чи передані у державну власність.

За результатами аналізу лісовпорядних даних на території Тернопільської області ліси комунальної форми власності займають площу 25615,4 га, а найбільшими за площею є Кременецьке РКЛП «Кремліс» (6336 га), ДП «Бережанирайагроліс» (4970 га) і КСЛМП «Волинь» (4916 га).

Порівняно з лісогосподарськими підприємствами, які функціонують на основі державної форми власності, ефективність ведення лісового господарства у комунальних лісах є дещо нижчою. Причиною такого становища є низка проблем, які можна охарактеризувати з управлінського, юридичного та економічного боку. З огляду на це, в основні засади лісогосподарського виробництва у лісах комунальної форми власності доцільно вводити такі зміни, які б забезпечили комплексне вирішення проблем їх ефективного лісоуправління, збереження захисних, рекреаційних властивостей лісів, підвищення продуктивності і стійкості лісів в умовах змін клімату, відтворення корінних типів лісу на місці похідних.

Окремо стоїть питання збільшення прав і можливостей місцевих громад та органів місцевого самоврядування в частині реалізації прав з використання лісових ресурсів, що зазначено у стратегічному плані розвитку Тернопільщини. Зокрема, йдеться про опрацювання завдань і заходів, які спрямовані на розвиток сільських територій, забезпечення зростання зайнятості сільського населення, рівня ефективності виробництва в аграрному та лісовому секторах економіки краю, розвитку інфраструктури сільських територій тощо

(*Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки*).

За результатами експериментальних досліджень, виконаних у 2021 році в згідно договору з розроблення «*Методичних рекомендацій щодо підвищення продуктивності і стійкості лісів області в умовах зміни клімату*» (договір з Управлінням екології та природних ресурсів Тернопільської обласної державної адміністрації № 36 від 24.09.2021 р. в рамках ДК 021:2015 90712200-3 «*Планування стратегії збереження лісів*», встановлено, що у лісовому фонді підприємств комунальної форми власності Тернопільської області переважаючими породами є сосна звичайна (41,51 %), граб звичайний (24,13 %), дуб звичайний (9,91 %), береза повисла (7,46 %) і вільха чорна (6,26 %).

Букові деревостани комунальних лісогосподарських підприємств Тернопільської області зростають на межі свого природного ареалу і, переважно, представлені похідними деревостанами у свіжих грабових дібровах та вологих грабово-букових дібровах, які утворилися внаслідок всихання головної породи. Площа свіжих та вологих грабових бучин, де бук лісовий виступає головною господарською породою, є незначною, становить 1,2 % площі лісового фонду. Такі деревостани представлені лише у трьох господарствах – Монастирське КЛГП, ПРКСЛП «Підгайціагроліс», ДП «Бережанирайагроліс».

Значна частка букових лісостанів належить до захисних лісів (56,4 %), які відносяться до лісових ділянок серед безлісої місцевості площею, що не перевищує 100 га і лише 28,8 % належить до категорії експлуатаційних.

Таксаційна характеристика букових деревостанів виконана на основі аналізу повидільної бази даних і кругових пробних ділянок, опрацювання яких здійснювалося з використанням існуючих лісотаксаційних методик (*Горошко, Хомюк, 2000; Гром, 2010*). Існуюча вікова структура букових деревостанів суттєво відрізняється від оптимальної, яка передбачає рівномірну участь різних вікових груп, що дає змогу вести лісове господарство на наближених до природи принципах (*Свириденко, Бабіч, Киричок, 2005*). Так, у букових лісостанах переважаючими є групи віку середньовікові (44,6 %) і пристигаючі

(34,3 %).

Аналіз розподілу букняків за класами бонітету свідчить про домінування високопродуктивних лісостанів, які ростуть за I (58,5 %) і I^a (28,5 %) класами бонітету. Також 3,3 % площ представлені букняками I^b класу.

Аналіз розподілу за відносною повнотою свідчить, що більша половина лісових насаджень – це середньоповнотні деревостани (59,4 % від загальної площі), а низько- та високоповнотні займають по 20 % відповідно. Значна частина, а саме 83,6 % букових деревостанів – це лісостани природного походження, що свідчить про їх добре відновлення природним шляхом в умовах лісового фонду комунальних лісогосподарських підприємств. Переважна більшість лісонасаджень (48,0 %) зосереджені на схилах крутизною від 11 до 20 градусів і приурочені до північних (40,5 %) та південно-західних (21,7 %) експозицій.

Продуктивність наявних деревостанів характеризується запасами середньовікових лісостанів на рівні 200-300 м. куб/га, а стиглих і перестиглих – 300-350 м. куб/га. Найвищі значення – 480 м. куб/га характерні для насадження бука лісового штучного походження з часткою у складі 8 одиниць, віком 90 років, в умовах свіжої грабової бучини, яке характеризується I^a класом бонітету і має відносну повноту 0,9.

Як головна лісотвірна порода бук лісовий представлений у свіжій і вологій грабовій бучині, де займає площу відповідно 11,7 % та 0,6 %. Як характерна типологічна домішка бук лісовий бере участь у формуванні вологої грабово-букової діброви, де конкурує з дубом звичайним (*Остапенко, Ткач, 2002*). Переважаючою часткою бука лісового у складі деревостану є значення коефіцієнта складу 6-8 одиниць. Площа чистих за складом букняків не перевищує 10 %.

Також слід відзначити, що у складі букових деревостанів у лісовому фонді комунальних лісогосподарських підприємств у незначній кількості представлені нектароносні дерева, зокрема липа серцелиста, черешня, клени гостролистий, несправжньо-платановий, польовий, які формують медоносну

базу бджільництва господарств приватної та комунальної власності Тернопільської області. У підліску та на узліссях букових деревостанів росте багато дикорослих плодових кущових рослин, сировина з яких може бути використана в якості недеревної продукції лісу для заготівлі, переробки та споживання місцевим населенням (Рябчук, Заячук, Осадчук, 2000; Рябчук, Заячук, Мельник, Постоловский, 1996). Нектароносні деревні види і дикорослі кущі доповнюють біологічну продуктивність комунальних лісів, розширюючи при цьому їх функціональне значення для регіону (Рябчук, Заячук, 2004).

В цілому можна відзначити, що у віці 105 років в грудових лісорослинних умовах бук лісовий формує модальні деревостани (рис. 1) з такими середніми таксаційними ознаками: склад: 10Бкл+Яс, Гз, середній діаметр – 50 см, середня висота – 32 м, відносна повнота – 0,6, запас – 380 м. куб/га, кількість ділових стовбурів – 52 %. У таких деревостанах також відмічено задовільне природне поновлення головної породи.

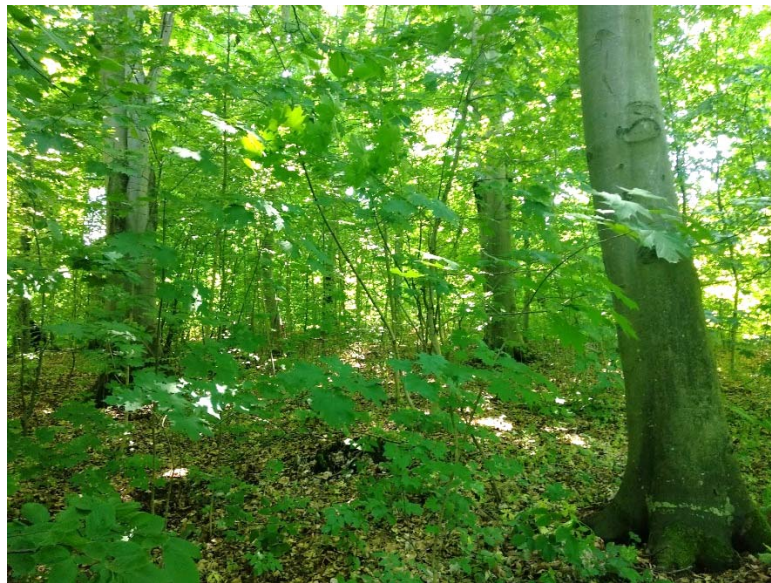

Рис. 1. Буковий деревостан у лісовому фонді ДП «Бережанирайагроліс».

Зважаючи на це

Аналіз повидільної бази даних та власні експериментальні дослідження дають змогу стверджувати, що у віці 105 років в грудових лісорослинних умовах бук лісовий може формувати модальні деревостани з такими середніми таксаційними ознаками: склад: 10Бкл+Яс, Гз, середній діаметр – 50 см, середня

висота – 32 м, відносна повнота – 0,6, запас – 380 м. куб/га, кількість ділових стовбурів – 52 %. У таких деревостанах також відмічено задовільне природне поновлення головної породи.

З огляду на це доцільною похідних букових деревостанах рекомендується вважати за доцільне вати проведення рубок переформування у похідних букових деревостанах з метою відтворення корінних грабово-дубово-букових насаджень складної вертикальної будови, які в оптимальних для себе лісорослинних умовах будуть здатні формувати біологічно стійкі насадження (Миклуш, Дудич, 2004). Для цього необхідно вилучити з насаджень старовікові і крупномірні екземпляри бука лісового з широкою кроною для сприяння росту природного поновлення головних деревних видів. Такий підхід забезпечить утворення куртин із буковим підростом, а згодом – різновікового букового деревостану в умовах свіжої та вологої грабово-дубової бучини.

У свіжих та вологих грабово-букових судібровах, які не є характерними для лісового фонду Західного Поділля (Миклуш, Дудич, 2003), а бук лісовий відзначається меншою продуктивністю та біологічною стійкістю, шляхом проведення рубок переформування, доцільно забезпечити участь у першому ярусі дуба звичайного і бука лісового, а другому – граба звичайного.

Проведення запропонованих господарських заходів дасть змогу отримати в майбутньому корінні, різновікові та біологічно стійкі грабово-букові та грабово-дубово-букові деревостани.

Перелік використаних джерел.

1. Горошко, М.П., Хомюк, П.Г. (2000). Лісова таксація: практикум. Львів: УкрДЛТУ.
2. Гром, М.М. (2010). Лісова таксація : підручник. Львів: НЛТУ України.
3. Загальна характеристика лісів України. Отримано з: <https://forest.gov.ua/napryamki-diyalnosti/lisi-ukrayini/zagalna-harakteristika-lisiv-ukrayini>
4. Миклуш, С.І., Дудич, Р.І. (2003). Продуктивність насаджень з участю

бука лісового на Розточчі, Опіллі та Поділлі. Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць, 13.3, 296-301.

5. Миклуш, С.І., Дудич, Р.І. (2004). Ріст букових насаджень штучного походження на Розточчі, Опіллі та Поділлі. Науковий вісник УкрДЛТУ: збірник науково-технічних праць, 14.5, 240-245.

6. Остапенко, Б.Ф., Ткач, В.П. Лісова типологія (2002). Харків: Державний Аграрний Університет.

7. Рябчук В.П., Заячук В.Я. (2004). Раціональне використання недеревних ресурсів як засіб підвищення продуктивності лісу. Науковий вісник НЛТУ України: збірник науково-технічних праць, 14.5, 254-260.

8. Рябчук В.П., Заячук В.Я., Мельник Ю.А., Постоловский Д.А. (1996). Влияние морфометрических показателей ствола и кроны на урожайность дикорастущих плодовых растений Украины. А.: Лесной журнал, 6, 16-22.

9. Рябчук В.П., Заячук В.Я., Осадчук Л.С. (2000). Практикум з недеревної продукції лісу та підсобного господарства. Львів: ВМС.

1.10. Свириденко, В.Є., Бабіч, О.Г., Киричок, Л.С. (2005). Лісівництво : підручник. Київ: Арістей.

11. Стратегія розвитку Тернопільської області на 2021-2027 роки.

Отримано з:

<https://oda.te.gov.ua/storage/app/sites/26/%D0%B5%D0%BA%D0%BE%D0%BD%D0%BE%D0%BC%D1%96%D0%BA%D0%B0/strategia-oblasti-na-2021-2027-roku.pdf>